

Ewa Wysocka*
Katowice

Religijność młodzieży studenckiej jako wyznacznik funkcjonowania psychospołecznego

Część I. Religijność a doświadczanie kryzysu w wartościowaniu i jego wyznaczniki

Wymiary opisujące przebieg rozwoju jednostki można sprowadzić do stopniowej autonomizacji, czyli wyzwiania się spod wpływów kontroli społecznej (od kontroli zewnętrznej do wewnętrznej), oraz przewycięzania egocentryzmu. Uwidocznia się to np. w założeniach koncepcji dezintegracji pozytywnej K. Dąbrowskiego¹, pozwalającej traktować proces rozwoju jako kształtowanie się dojrzałej tożsamości, czyli samookreślenia („kim jestem”), oraz swobodnego wyboru i zaangażowania się w wartości, które jednostka uznaje za pozytywne i świadome „odcięcie się” od tych, które uznane zostały za negatywne („dokąd dąże”). Pozwala to jednostce chronić poczucie własnej wartości dzięki sprawowaniu wewnętrznej kontroli, a także zdobywać akceptację ze strony społecznego otoczenia, co dokonuje się przez poszerzenie granic własnego „ja” na obiekty „poza ja”².

Próba określenia głównych źródeł problemów młodego pokolenia pozwala wyodrębnić dwa podstawowe: wewnętrzne, które wiążą się z kreowaniem tożsamości i zewnętrzne, które stanowią pochodną braku lub ograniczenia możliwości konstruktywnego wyrażania siebie i samorealizacji. A. Giddens twierdzi, iż młodzież musi twórczo i refleksyjnie rozwiązać następujące dylematy tożsamości: a) unifikacja – fragmentacja; b) bezsilność – kontrola; c) autorytet – niepewność;

* Dr Ewa Wysocka, adiunkt w Katedrze Pedagogiki Społecznej Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

¹ K. Dąbrowski, *Osobowość i jej kształtowanie poprzez dezintegrację pozytywną*, Warszawa 1975.

² A. Oleszkowicz, *Kryzys młodzieńczy – istota i przebieg*, Wrocław 1995, s. 24.

d) doświadczenie osobiste – doświadczenie urynkowione³, po to, by możliwa stała się nie tylko jej indywidualna – wewnętrzna integracja, ale też integracja ze światem zewnętrznym, polegająca na zaangażowanym działaniu na rzecz doskonalenia siebie i zastanej rzeczywistości, a nie tylko na bezrefleksyjnym przystosowaniu. Wiąże się to ze zdobywaniem kontroli nad sobą i otoczeniem oraz nabywaniem postaw prospołecznych. Współczesny człowiek poszukuje bowiem ładu wewnętrznego, a tym samym środków i narzędzi zwalczania wewnętrznego chaosu⁴, związanego z wątpliwościami dotyczącymi tego, czym się kierować w życiu i w jakim kierunku podążać w swoim rozwoju, co bezpośrednio wiąże się z wartościowaniem. Dokonuje więc także wyboru sposobu radzenia sobie z wewnętrznym chaosem, co może przyjąć postać wycofania lub ataku w stosunku postrzeganego źródła własnych problemów. Wybiera więc z dwóch możliwych strategii działania w sytuacji problemowej: strategii rezygnacyjnej i atakującej, które mają dwa wymiary – pozytywny i negatywny. Rezygnacja pozytywna ma charakter ochronny w stosunku do realizacji jakiegoś celu, służąc pośrednio rozwojowi i doskonaleniu siebie i otoczenia. Polega na przesunięciu realizacji jakiegoś dobra w imię dobra wyższego, czemu nie towarzyszy utrata wiary we własne możliwości i osobistą wartość. Rezygnacja negatywna jest wynikiem utraty zaufania do siebie i wiary we własne możliwości, stąd wywoływać może kształtowanie się tendencji do samozniszczenia (uzależnienia, samobójstwo). Pozytywna strategia atakująca wiąże się z aktywnością mającą na celu ochronę siebie i innych, zaś w negatywnym jej wydaniu stanowi specyficzny sposób interakcji o charakterze eksploatorskim (manipulacja) bądź bezpośrednio destrukcyjnym, choć z różnie ukierunkowaną agresją (przemoc skierowana na zewnątrz i autoagresja jako efekt jej przemieszczenia)⁵.

Młody człowiek staje w swym życiu przed szeregiem wyzwań, gdyż dokonanie samookreślenia, pozwalającego mu w miarę swobodnie wybierać i angażować się w wartości uznawane za pozytywne, a także świadome „odcięcie się” od wartości uznanych za negatywne, kończy jedynie wstępnie wewnętrzny kryzys, z którym się zmagał. Pojawiają się bowiem zagrożenia zewnętrzne dla jego „świeżo” zdobytej tożsamości, stąd nowe zadanie trwania przy założonej wersji siebie i uznawanych wartościach, które zinternalizował pomimo wielu „pokus”.

Wartości uznawane, cenione, wybierane i realizowane przez człowieka powiązane są z rozwojem osobowości, w co bezpośrednio wpisuje się proces kształtowania poczucia tożsamości, stanowiąc jeden z podstawowych regulatorów zachowań (motywacja), a ponadto jest to czynnik kształtujący ustosunkowanie się jednostki do własnej przyszłości oraz stanowiący podstawę formułowania

³ A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Warszawa 2001, s. 274.

⁴ J. Koziński, *O człowieku wielowymiarowym*, Warszawa 1988.

⁵ K. Ostrowska, *Wokół rozwoju osobowości i systemu wartości*, Warszawa 1998, s. 12, 98–100.

osobistych celów, planów i kierunków rozwoju wybieranych świadomie przez jednostkę⁶. Dojrzałość osobową można ująć jako wynik samoaktualizacji polegającej na odkrywaniu i realizowaniu wartości wpisanych w naturę człowieka w formie potencjalnej⁷. Wartościowanie jest natomiast procesem obejmującym przeżywanie wartości, a determinującym samoaktualizację, na co składają się zarówno procesy poznawcze, afektywne, jak i motywacyjne. Stąd obejmuje ono wolny wybór spośród alternatywnych możliwości, co dokonuje się po analizie ich konsekwencji, na podstawie pozytywnej oceny wybierającego i poczucia akceptacji dokonanego wyboru przez innych, następnie przez działanie zgodne z wyborem, czyli realizację wartości, czego rezultat stanowi ich utrwalenie⁸.

Podstawowe założenia teoretyczno-metodologiczne

Młodzież akademicka potencjalnie okres największych duchowych niepokojów ma już za sobą, dokonała bowiem wstępnie wyboru kierunku dalszej drogi życiowej, stąd sposób jej wartościowania może być zaburzony właśnie przez poczucie ograniczenia realizowania siebie w świecie, który charakteryzuje nieprzejrzystość i wieloalternatywność aksjologiczna.

Na podstawie prowadzonych w latach 2003–2005 badań sondażowych, z wykorzystaniem techniki ankietowej (ankieta audytoryjna), diagnostyczno-weryfikacyjnych, na ograniczonej terytorialnie (aglomeracja śląska) i społecznie (młodzież akademicka – studenci kierunków pedagogicznych) próbie, dokonano analizy następujących problemów:

- a) *jaki jest poziom i jakie wymiary kryzysu w wartościowaniu dominują wśród młodzieży,*
- b) *jakie strategie radzenia sobie z doświadczanym kryzysem wybiera młodzież akademicka,*
- c) *jakie nastawienie wobec siebie i świata jest konsekwencją doświadczanego kryzysu,*
- d) *czy religijność wyznacza poziom i wymiary kryzysu w wartościowaniu, wybór strategii radzenia sobie oraz nastawienia wobec siebie i świata.*

Podstawowy wymiar dylematów i doświadczanego przez młodzież akademicką kryzysu sprowadzono zatem do przemian w systemie wartości, trudności

⁶ Cz. Matuszewicz, *Psychologia wartości*, Warszawa 1975; J. Kościuch, *Hierarchie wartości w nerwicach i w psychopatii oraz ich zamiany pod wpływem psychoterapii*, Warszawa 1984.

⁷ A. H. Maslow, *Theory of Metamotivation: The Biological Rooting of the Value Life*, w: A. J. Sutich, M. A. Vich (red.), *Readings in Humanistic Psychology*, New York 1969, s. 153–199, A. Maslow, *Psychological Data and Value Theory*, w: A. H. Maslow (red.), *New Knowledge in Human Values*, Chicago 1971, wyd. II, s. 119–136.

⁸ A. H. Maslow, dz. cyt., 1971, por. L. E. Raths, M. Harmin, S. B. Simon, *Values and Teaching*, Columbus 1978, wyd. II, s. 27–28.

w jego sprecyzowaniu, poczucia satysfakcji z uznawanych i realizowanych wartości i wreszcie określenia mocy regulacyjnej posiadanego systemu wartości. Natomiast czynniki modyfikujące sposób doświadczania kryzysu w wartościowaniu (jego poziomu, wymiarów, strategii radzenia sobie i konsekwencji rozwojowych) ograniczono w tym opracowaniu do charakteru postaw religijnych.

W celu określenia znaczenia systemu wartości w kreowaniu tożsamości młodzieży posłużono się Kwestionariuszem do Badania Kryzysu w Wartościowaniu (KKW), który służy do badania ogólnego poziomu trudności i zaburzeń w procesie wartościowania młodzieży oraz jego wymiarów: trudności uporządkowania systemu wartości w hierarchię (H), poczucia zagubienia wartości (Z), dezintegracji wartościowania (D) oraz poczucia niezrealizowania wartości (R)⁹. Dla określenia preferowanych przez badaną młodzież akademicką strategii radzenia sobie z problemami skonstruowano autorską Skalę Umiejętności Radzenia Sobie w Sytuacjach Kryzysowych. Kierowano się koncepcjami opisującymi dwie wiodące strategie – ataku i wycofania (pozytywne lub negatywne w kontekście przyjętego kierunku działania i potencjalnych skutków rozwojowych)¹⁰. Skala ta składała się z 31 pozycji wskaźnikowych (pytania i czterostopniowej skali typu stopnie zgody), które pozwoliły na identyfikację czterech strategii radzenia sobie: **działania konstruktywne** (cel – rozwiązanie problemów – autorefleksja, doskonalenie siebie, rozwijanie zainteresowań, pasji, aktywność fizyczna); **ucieczka bezpośrednia, bierność, zagłuszanie problemów** (mechanizmy obronne, wycofanie, emocjonalne dystansowanie się – bierność, ucieczka w zabawę i towarzystwo innych, ucieczka w marzenia, rozładowanie napięć przy pomocy środków odurzających, myśli samobójcze); **ucieczka pośrednia, aktywna, poszukiwanie rozwiązań zastępczych** (mechanizmy obronne, zastępowanie, intelektualne dystansowanie się, działanie na rzecz innych ludzi, ucieczka w religię i ideologie, bezrefleksyjny konformizm) oraz **wsparcie społeczne** (bezpośrednie szukanie pomocy u innych – przyjaciele, rodzice, nauczyciele, inne autorytety).

W kwestionariuszu ankiety umieszczono także pytania, które miały na celu identyfikację deklarowanych przez respondentów nastawień wobec siebie i otaczającego świata. Kierowano się tu założeniami analizy transakcyjnej, gdzie wskazuje się cztery pozycje życiowe przyjmowane przez jednostkę, stanowiące swoiste konsekwencje rozwojowe wynikające z doświadczeń życiowych¹¹: **postawa pozytywna – rozwojowa** („*Ja jestem OK, ty jesteś OK*”), powiązana z konformizmem (mechanizm adaptacji społecznej), czyli pozytywnym przystosowaniem; **postawy dezintegrujące rozwój**, czyli **dezintegracja jednostkowa** („*Ja nie jestem OK, ty jesteś OK*”) – związana z neurotyzmem, samooskarżaniem, wyznaczająca dezintegrację na poziomie jednostkowym; **dezintegracja wielopozio-**

⁹ P. Oleś, *Kwestionariusz do Badania Kryzysu w Wartościowaniu. Podręcznik*, Warszawa 1989, s. 4–5.

¹⁰ K. Ostrowska, dz. cyt.

¹¹ Th. A. Harris, *W zgodzie z sobą i z tobą*, Warszawa 1987, s. 58–70.

mowa („*Ja nie jestem OK, ty nie jesteś OK*”) – związana z postawą nihilizmu, wycofania, abnegacji, cechująca jednostki „podwójnie przegrane”, determinująca dezintegrację zarówno jednostkową (agresja przemieszczona, dewaloryzacja siebie), jak i społeczną (dewaloryzacja świata); **dezintegracja relacji „ja-świat”** („*Ja jestem OK, ty nie jesteś OK*”) – związana z postawą egocentryzmu, agresją skierowaną na zewnątrz i buntem przeciw światu, mogącym wyznaczać tendencję do jego dekonstrukcji.

Dla oceny religijności posłużono się pytaniami ankietowymi, w których zawarto tradycyjne wskaźniki postawy religijnej: autodeklarację wiary, deklarację praktyk religijnych, deklarację identyfikacji z instytucją Kościoła, deklarowany poziom religijności indywidualnej i jej dynamikę, oraz dodatkowo sposób ujmowania charakteru i istoty kontaktu z Bogiem.

Charakterystyka postaw religijnych młodzieży akademickiej

Charakteryzując religijność badanej młodzieży w przyjętych kategoriach wskaźników, uzyskano obraz dosyć zróżnicowany, ale specyficzny (tab. 1). Przy

Tab. 1. Charakterystyka postaw religijnych młodzieży akademickiej (n=204)

Wskaźniki postawy religijnej	n	%
Stosunek do wiary – postawy proreligijne (głęboko wierzący, wierzący) – postawy areligijne (niezdecydowani, obojętni, niewierzący)	152 52	74,51 25,49
Deklaracja praktyk religijnych – praktykujący (regularnie, nieregularnie) – niepraktykujący (rzadko, zasadnicze praktyki religijne, niepraktykujący)	143 61	70,10 29,90
Deklaracja poziomu religijności indywidualnej – niski (1–3 pkt.) – średni (4 pkt.) – wysoki (5–7 pkt.)	46 55 103	22,50 27,00 50,50
Rozwój religijności indywidualnej – progresja – stagnacja – regres	32 119 53	15,70 58,30 26,0
Identyfikacja z instytucją Kościoła – pozytywna (bardzo bliska i bliska) – negatywna (niezbyt bliska, w ogóle nie bliska, brak przynależności)	77 127	37,70 62,30
Charakter wiary w Boga – osobisty związek z istotą metafizyczną – lokowanie Boga w człowieku lub sile życiowej – dezintegracja w zakresie ujmowania istoty Boga	121 62 21	59,30 30,40 10,30

czym dokonano tu połączenia poszczególnych kategorii opisujących postawę religijną, co pozwala na opis jedynie dominujących tendencji w tym zakresie. Nie budzi tu zdziwienia ogólna pozytywna identyfikacja ze sferą religii (74,51%), choć niepokoi dosyć wysoki odsetek młodzieży przeżywającej wahania w zakresie wła-

snej identyfikacji religijnej (n=52; 25,49%). Znaczący jest także odsetek młodzieży swobodnie traktującej praktyki religijne (n=61, 29,90%). Potwierdza to pośrednio deklarowana przez młodzież studencką dynamika religijności indywidualnej, gdzie widoczna jest tendencja do regresu w tym zakresie (n=53; 26%), dominująca nad progresją (n=32; 15,7%). Ponadto, dominujące w tym zakresie postrzeganie własnej religijności jako zjawiska niepodlegającego zmianom (stagnacja, n=119; 58,3%), niezależnie, czy wiąże się to z mniej lub bardziej pozytywną czy negatywną deklaracją wiary, także nie stanowi dobrej prognozy. Świadczy bowiem pośrednio o bezrefleksyjnym traktowaniu sfery religijnej, co może być podstawą odchodzenia od religii, która pozbawiona jest wewnętrznego odniesienia.

Młodzież ocenia swoje zaangażowanie religijne w większości jako silne (wysoki poziom, n=103; 50,5%), ale z drugiej strony, można stwierdzić, iż równie silnie zaznaczają się postawy ambiwalentne (średni poziom, n=55; 27%), a także słabe zaangażowanie w sferę religijną (niski poziom, n=46; 22,5%). Najmniej pozytywnie oceniana jest instytucja Kościoła (identyfikacja negatywna, n=127; 62,3%), co wskazuje, iż młodzież traktuje Kościół głównie jako swoistą organizację, nie dostrzega zaś jego wymiaru wspólnotowego. Charakter wiary w Boga wskazuje na zgodne z dogmatyką postrzeganie własnej relacji z Nim jako osobistego związku z istotą nadprzyrodzoną (n=121; 59,3%), co stanowić może dla młodzieży źródło wewnętrznego wsparcia. Dostyc znacząca jej grupa zdaje się jednak postrzegać wiarę w Boga w kategoriach bardziej laickich, wskazując, iż Jego istoty należy poszukiwać w samym sobie, czyli doskonaleniu siebie, bądź też traktuje Boga jako bliżej niesprecyzowaną siłę życiową (n=62; 30,4%). Spora grupa wątpi w istnienie Boga (n=21; 10,3%).

Religijność jako wyznacznik kryzysu w wartościowaniu

Dokonana analiza kryzysu w wartościowaniu, z uwzględnieniem jego ogólnego ukierunkowania, wskazuje, iż badana młodzież pokonała we własnym przekonaniu większość problemów związanych z formowaniem się osobistego świata wartości (stosunek wyników wysokich do niskich – W:N=0,48), wyznaczającego indywidualną tożsamość (tab. 2). Oznacza to brak wyraźnych symptomów kryzysu w wartościowaniu (wyniki niskie – n=138, 67,65%)¹². Wyraźne zaburzenia w tym zakresie przejawia zdecydowanie mniejszy odsetek młodzieży (n=66; 32,35%), co oznacza, iż aktualny stan jej rozwoju wyznaczają procesy dezintegracji aksjonormatywnej, ograniczające regulacyjny wpływ systemu wartości na charakter dokonywanych wyborów, jakość podejmowanych decyzji i przejawiane zachowania. Ten z pozoru pozytywny wynik należy relatywizować w kontekście rozstrzygnięcia podstaw deklarowanych przez młodzież przekonań, a więc

¹² Podstawą oceny poziomu kryzysu w wartościowaniu były wyniki znormalizowane (wyniki niskie – w granicach 1–5 stena; wyniki wysokie – w granicach – 6–10 stena).

zdolności do świadomej samooceny albo bezrefleksyjności. Niepewność w zakresie dokonywanych przez siebie wyborów i procesy dezintegrujące osobowość towarzyszą bowiem samorealizującej się jednostce niezależnie od okresu rozwoju, w jakim się znajduje. Stąd też brak wyraźnych symptomów kryzysowych może czasami świadczyć o jej niskiej refleksyjności, a nie twórczym pokonaniu problemów rozwojowych. Problemu tego nie da się tutaj rozwiązać, gdyż nie badano zdolności do autorefleksji. Można jedynie zastanawiać się nad tym, czy wskazywane przez młodzież przekonania mają charakter czystych deklaracji, czy też są rzeczywiście realizowane w życiu codziennym.

Tab. 2. Poziom doświadczanego kryzysu w wartościowaniu przez młodzież studencką – wyniki ogólne i w poszczególnych wymiarach (n=204)

Wymiar kryzysu w wartościowaniu	N	%	Stosunek W:N	Ranga 1–4
Ogólny poziom kryzysu (KKW) – niski (steny 1–5) – wysoki (steny 6–10)	138 66	67,65 32,35	0,48	–
Trudność uporządkowania systemu wartości w hierarchię (H) – niski (steny 1–5) – wysoki (steny 6–10)	110 94	53,92 46,08	0,85	2
Poczucie zagubienia wartości (Z) – niski (steny 1–5) – wysoki (steny 6–10)	122 82	59,80 40,20	0,67	3
Dezintegracja wartościowania (D) – niski (steny 1–5) – wysoki (steny 6–10)	144 60	70,59 29,41	0,42	4
Poczucie niezrealizowania wartości (R) – niski (steny 1–5) – wysoki (steny 6–10)	105 99	51,47 48,53	0,94	1

Kryzys w wartościowaniu jest zjawiskiem niejednorodnym, dającym się opisać na kilku wcześniej wskazanych wymiarach. Najsilniej zaznaczającą się tendencją wśród badanej młodzieży studenckiej w zakresie doświadczanego kryzysu jest poczucie niezrealizowania wartości uznawanych (W:N=0,94; ranga 1), co stanowi pochodną dezintegracji w obrębie systemu wartości, a wynika z uświadomienia sobie rozbieżności między akceptowanymi wartościami a rzeczywistym postępowaniem jednostki. Uzyskane wyniki wskazują, iż prawie połowa badanych respondentów (n=99; 48,53%) doświadcza wyraźnie poczucia sprzeczności między sposobem wartościowania a wynikającym zeń działaniem. Konsekwencją tego jest poczucie rozczarowania i niespełnienia ważnych życiowo zadań, co łączy się z poczuciem znalezienia się w niewłaściwym miejscu, pełnienia nieadekwatnych do własnych preferencji ról społecznych. Odległym skutkiem tego stanu rzeczy mogą stać się problemy z samooceną (w kierunku zaniżonej, negatywnej), co wypływa z oceny własnego postępowania, które w takiej sytuacji musi być postrzegane jako niewłaściwe. Poczucie niezrealizowania wartości uznawanych przez jednostkę wiąże się bezpośrednio z ich znaczeniem

życiowym, czyli stanowi o ich niskiej mocy regulacyjnej, będąc efektem realizowania wartości niezgodnych z wewnętrznymi standardami, preferencjami i predyspozycjami jednostki. Ma to miejsce w sytuacji rygorystycznych nakazów płynących z zewnątrz, a nieposiadających wewnętrznego odniesienia. Druga połowa badanych ($n=105$; 51,47%) postrzega własne działanie i sposób wartościowania jako względnie spójne bądź obronnie wypiera możliwość zaistnienia takiej rozbieżności, a nie można też wykluczyć, iż nie poddaje tej kwestii głębszej autorefleksji.

Kolejny pod względem istotności wymiar kryzysu stanowi postrzegana trudność logicznego i ewaluacyjnego uporządkowania wartości w hierarchii ($W:N=0,85$; ranga 2), co stanowi ważny wyznacznik innych problemów z wartościowaniem. Wyraźne zaburzenia bądź konflikty czy problemy w tym zakresie wskazuje także niewiele mniej niż połowa badanych ($n=94$; 46,08%), co stanowi podstawę doświadczania konfliktu wyboru i określenia naczelnej wartości w systemie, powodując tym samym brak logicznego porządkowania pozostałych wartości, a w efekcie ich dezintegrację. Pozbawia to jednostkę możliwości jednoznacznego ukierunkowania w dokonywanych wyborach i podejmowanych przezeń decyzjach o działaniu i charakterze perspektyw w kształtowaniu własnego życia. Nierzadko może dochodzić do konfliktu między głównymi wartościami, które cechuje wewnętrzna sprzeczność, co wyzwala coraz silniejsze procesy dezintegrujące system wartości. Jednostka taka nie posiada wyraźnie określonej orientacji wartościującej, co musi skutkować większą przypadkowością jej wyborów i działania. Naturalnym jest, iż wartościowanie to proces nierzadko intuicyjny, zmienny i płynny w czasie i w różnych sytuacjach, ale jednocześnie świadomie relatywizowany i mimo wszystko wyraźnie ukierunkowany. Zbyt wielkie rozchwianie w obrębie systemu wartości, co ma miejsce w przypadku znaczącej części młodzieży studenckiej, może w dłuższej perspektywie czasowej skutkować indywidualnym zagubieniem, egzystencjalnym nihilizmem, blokującym możliwość realizacji potencjałów rozwojowych jednostki (brak samorealizacji).

Jako kolejny istotny wymiar kryzysu w wartościowaniu wskazać można osobiste poczucie zagubienia wartości, które wiąże się z procesami przewartościowań dokonujących się w systemie ($W:N=0,67$; ranga 3). Przewartościowania są wyznaczane z jednej strony odkrywaniem nowych wartości, zaś z drugiej, mogą wynikać z dewaluacji wartości dotąd uznawanych. Zmiany, dokonujące się w indywidualnym systemie wartościowania, stanowią podstawę wewnętrznego niepokoju, bowiem w subiektywnym obrazie wartościowania dotyczą zwykle przekonań centralnych, czyli tym samym indywidualnie znaczących, które zostają poddane procesowi konfrontowania z nowymi propozycjami. W kontekście charakteru konsekwencji rozwojowych ważna jest atmosfera, w jakiej ów proces ścierania się wartości przebiega¹³. W sytuacji rygorystycznego narzucania no-

¹³ G. W. Allport, *The Person in Psychology*, Boston 1968; A. H. Maslow, *Theory of...*, A. H. Maslow, *Psychological Data...*

wych propozycji przez otoczenie społeczne skutkiem tego mogą być zaburzenia rozwoju, co wynika z wysokiego poziomu wzbudzanego stresu i łączącego się z nim poczucia indywidualnego zagrożenia. Może także zaistnieć sytuacja odwrotna, gdy proces ten dokonuje się w atmosferze bezwarunkowej akceptacji – wówczas zwykle stanowi podstawę indywidualnego rozwoju i wzrostu. Dla znaczącej części badanych ($n=82$; 40,2%) poczucie zagubienia wartości jest istotnym doświadczeniem, wskazując na dokonywanie się wyraźnych przewartościowań w obrębie systemu wartościowania. Młodzieży tej towarzyszy wyraźna niepewność w zakresie cenionych wartości i ideałów, poczucie dewaluacji posiadanych i uznawanych dotąd wzorów życia, co wzmacnia utratę zarówno racjonalnych, jak i afektywnych uzasadnień ich znaczenia (rozczarowanie). Prowadzi to w rezultacie do kształtowania się przekonań o dokonywaniu niewłaściwych wyborów, celów i zadań życiowych, konstytuując obciążające psychicznie poczucie konieczności dokonania zmian w swoim życiu.

Najmniej znaczące w deklaracjach młodzieży studenckiej (ranga 4) jest doświadczanie dezintegracji w wewnętrznych elementach przyjętego systemu wartościowania ($W:N=0,42$), gdyż najmniej liczna grupa wskazuje na poczucie braku integracji w zakresie procesów składających się na wartościowanie – poznawczych, afektywnych i motywacyjnych ($n=60$; 29,41%). Dezintegracja wewnętrzna stanowi podstawę braku motywacji do realizowania deklarowanych lub uznawanych wartości, celów i ideałów, co w efekcie determinuje swoiste cechy działania – małą wytrwałość, niezdolność do odraczania gratyfikacji, które i tak nie są znaczące, stąd nie są siłą napędową działania na rzecz ich urzeczywistnienia. Grupę tę charakteryzuje także niska afektywna akceptacja wartości, co jest naturalną konsekwencją rozbieżności między wartościami uznawanymi i odczuwanymi a poziomem motywacji do ich realnego wyrażania w osobistym życiu. Młodzieży tej może towarzyszyć poczucie braku satysfakcji z uznawanego systemu wartości i dokonywanych na tej podstawie wyborów życiowych, co konstytuuje kształtowanie się subiektywnej oceny własnego postępowania jako nieracjonalnego i przypadkowego, bo nieopartego systemem uznawanych wartości. W afektywnym wymiarze rozbieżność ta wywołuje niepokój i poczucie dyskomfortu psychicznego.

Religijność młodzieży wyznacza w pewnym stopniu poziom doświadczanego kryzysu w wartościowaniu, jednak istotne zależności zostały potwierdzone jedynie w zakresie dwóch wskaźników religijności – jej dynamiki oraz sposobu ujmowania istoty Boga (tab. 3).

Progresja indywidualnej religijności wiąże się z bardziej efektywnym pokonywaniem wewnętrznego kryzysu ($W:N=0,14$), natomiast stagnacja ($W:N=0,41$), a jeszcze silniej regres ($W:N=1,03$) w tym zakresie wpływa na nasilanie się kryzysu w wartościowaniu. Lokowanie Boga w człowieku lub wewnętrznej sile życiowej powiązane jest ze słabiej zaznaczającym się kryzysem, co zapewne wynika z refleksyjnego doskonalenia siebie ($W:N=0,24$), natomiast dezintegracja ($W:N=0,62$) i poczucie osobistego związku z istotą nadprzyrodzoną, ale loko-

Tab. 3. Ogólny poziom doświadczanego przez młodzież studencką kryzysu w wartościowaniu a religijność (n=204)

Wyznaczniki religijności	Ogólny poziom kryzysu (KKW)				Stosunek W:N	Wyniki z testu χ^2 ϕ
	Wyniki niskie		Wyniki wysokie			
	n=138	%	n=66	%		
Deklaracja wiary – postawy proreligijne – postawy areligijne	105	76,09	47	71,21	0,45	$\chi^2=0,49$ $\alpha=0,05$; $df=1$ $\chi^2\alpha=3,841$
	33	23,91	19	28,79		
Deklaracja praktyk – praktykujący – niepraktykujący	97	70,29	46	69,70	0,47	$\chi^2=0,02$ $\alpha=0,05$; $df=1$ $\chi^2\alpha=3,841$
	41	29,71	20	30,30		
Deklaracja religijności indywidualnej – niski poziom (1–3) – średni poziom (4) – wysoki poziom (5–7)	32	23,19	14	21,21	0,43	$\chi^2=2,03$ $\alpha=0,05$; $df=2$ $\chi^2\alpha=5,991$
	33	23,91	22	33,33		
	73	52,90	30	45,46		
Dynamika rozwoju religijności – progresja – stagnacja – regres	28	20,29	4	6,06	0,14	$\chi^2=14,77$ $\alpha=0,001$; $df=2$ $\chi^2\alpha=13,816$
	84	60,87	35	53,03		
	26	18,84	27	40,91		
Stosunek do instytucji Kościoła – pozytywny – negatywny	55	39,86	22	33,33	0,40	$\chi^2=0,8$ $\alpha=0,05$; $df=1$ $\chi^2\alpha=3,841$
	83	60,14	44	66,67		
Stosunek do Boga – osobisty związek z istotą nadprzyrodzoną – lokowanie w człowieku, sile życiowej – dezintegracja pojęcia Boga	75	54,35	46	69,70	0,61	$\chi^2=6,93$ $\alpha=0,05$; $df=2$ $\chi^2\alpha=5,991$
	50	36,23	12	18,18		
	13	9,42	8	12,12		

W zakresie innych wskaźników religijności indywidualnej widoczne są także pewne tendencje w wyznaczaniu poziomu kryzysu w wartościowaniu, ale nie okazały się one istotne. Wierzących (W:N=0,45), praktykujących (W:N=0,47) i deklarujących pozytywny stosunek do instytucji Kościoła (W:N=0,4) cechują generalnie mniejsze konflikty w zakresie wartościowania niż osoby niewierzące lub przeżywające wahania w odniesieniu do własnej wiary (W:N=0,58), niepraktykujące lub praktykujące incydentalnie (W:N=0,94) oraz negatywnie ustosunkowane do Kościoła (W:N=0,53). Poziom religijności indywidualnej nie wyznacza już tak jednoznacznie zjawisk kryzysowych, gdyż zarówno osoby silnie (W:N=0,41), jak i słabo (W:N=0,43) z religią związane cechuje niższy poziom kryzysu niż osoby o postawie ambiwalentnej (W:N=0,67). Wiąże się to zapewne z nakładaniem się w tej grupie dwu rodzajów kryzysu: związanego z indywidualną religijnością i bardziej ogólnym kryzysem w wartościowaniu, co nie dotyczy osób zdeklarowanych bardziej jednoznacznie w tym względzie, choć o różnym ukierunkowaniu indywidualnej religijności.

Dokonano także analizy współzależności między poszczególnymi wymiarami kryzysu w wartościowaniu a deklarowaną postawą religijną (tab. 4–7).

Trudności w zakresie porządkowania wartości w hierarchię istotnie korelują z dynamiką rozwoju religijności indywidualnej oraz charakterem relacji i sposobem ujmowania Boga (tab. 4).

Progresja w rozwoju religijności indywidualnej wiąże się z bardziej uporządkowaną hierarchią wartości (W:N=0,39) niż stagnacja (W:N=0,83) i postrzegany regres (W:N=1,41) w tym zakresie. Osobisty związek z Bogiem (W:N=1,05) oraz poczucie braku więzi (W:N=1,1) wyznaczają większe trudności w porządkowaniu hierarchii wartości niż uwewnętrznienie Boga (W:N=0,51). Osoby wierzące (W:N=0,75), praktykujące (W:N=0,79), silniej identyfikujące się z religią (W:N=0,66), a także z instytucją Kościoła (W:N=0,71), w mniejszym stopniu doświadczają trudności w hierarchizowaniu własnego systemu wartości niż osoby niewierzące i wątpiące (W:N=1,26), niepraktykujące lub praktykujące incydentalnie (W:N=1,03), konsekwentnie stwierdzające niższy poziom religijności (niski – W:N=0,92; średni – W:N=1,29) oraz negatywnie ustosunkowane do Kościoła (W:N=0,95).

Poczucie zagubienia wartości także wyznaczane jest w pewnym stopniu przez postawy religijne (tab. 5). Przy czym konsekwentnie potwierdzono istotną zależność między dynamiką religijności i sposobem ujmowania Boga a nasileniem poczucia zagubienia wartości, zaś pozostałe wyznaczniki religijności, w mniejszym stopniu, ale potwierdzają pozytywne znaczenie religii dla eliminacji symptomów kryzysu w wartościowaniu, cechujących ten wymiar.

W istotnie mniejszym stopniu poczucia zagubienia wartości doświadcza młodzież postrzegająca rozwój własnej religijności jako progresję (W:N=0,33), w stosunku do osób określających swoją postawę religijną jako niezmienną (W:N=0,63) lub wskazujących na jej regres (W:N=1,12). Osoby lokujące Boga w człowieku i w wewnętrznej sile życiowej istotnie rzadziej doświadczają po-

Tab. 4. Trudności w porządkowaniu wartości w hierarchie (H) a religijność (n=204)

Wyznaczniki religijności	Trudność w hierarchizowaniu wartości				Stosunek W:N	Wyniki z testu χ^2 Φ
	Wyniki niskie		Wyniki wysokie			
	n=110	%	n=94	%		
Deklaracja wiary – postawy proreligijne – postawy areligijne	87	79,09	65	69,15	0,75 1,26	$\chi^2=2,59$ $\alpha=0,05$; $df=1$ $\chi^2\alpha=3,841$
	23	20,91	29	30,85		
Deklaracja praktyk – praktykujący – niepraktykujący	80	72,73	63	67,02	0,79 1,03	$\chi^2=0,8$ $\alpha=0,05$; $df=1$ $\chi^2\alpha=3,841$
	30	27,27	31	32,98		
Deklaracja religijności indywidualnej – niski poziom (1–3) – średni poziom (4) – wysoki poziom (5–7)	24	21,82	22	23,40	0,92 1,29 0,66	$\chi^2=4,08$ $\alpha=0,05$; $df=2$ $\chi^2\alpha=5,991$
	24	21,82	31	32,98		
	62	56,36	41	43,62		
Dynamika rozwoju religijności – progresja – stagnacja – regres	23	20,91	9	9,57	0,39 0,83 1,41	$\chi^2=7,43$ $\alpha=0,025$; $df=2$ $\chi^2\alpha=7,378$
	65	59,09	54	57,45		
	22	20,00	31	32,98		
Stosunek do instytucji Kościoła – pozytywny – negatywny	45	40,91	32	34,04	0,71 0,95	$\chi^2=1,04$ $\alpha=0,05$; $df=1$ $\chi^2\alpha=3,841$
	65	59,09	62	65,96		
Stosunek do Boga – osobisty związek z istotą nadprzyrodzoną – lokowanie w człowieku, sile życiowej – dezintegracja pojęcia Boga	58	52,73	63	67,02	1,05 0,51 1,10	$\chi^2=6,85$ $\alpha=0,05$; $df=2$ $\chi^2\alpha=5,991$
	42	38,18	20	21,28		
	10	9,09	11	11,70		

tucją Kościoła w mniejszym stopniu wyznaczają poczucie zagubienia wartości. Jednak konsekwencja zróżnicowań poziomu subiektywnie odczuwanego zagubienia wartości, potwierdzana wszystkimi wyznacznikami zaangażowania reli-

Tab. 5. Poczucie zagubienia wartości (Z) a religijność (n=204)

Wyznaczniki religijności	Poczucie zagubienia wartości				Stosunek W:N	Wyniki z testu χ^2 Φ
	Wyniki niskie		Wyniki wysokie			
	n=122	%	n=82	%		
Deklaracja wiary – postawy proreligijne – postawy areligijne	95	77,87	57	69,51	0,60 0,93	$\chi^2=1,8$ $\alpha=0,05$; $df=1$ $\chi^2_{\alpha}=3,841$
	27	22,13	25	30,49		
	87	71,31	56	68,29		
Deklaracja praktyk – praktykujący – niepraktykujący	35	28,69	26	31,71	0,64 0,74	$\chi^2=0,22$ $\alpha=0,05$; $df=1$ $\chi^2_{\alpha}=3,841$
	23	18,85	23	28,05		
	36	29,51	19	23,17		
Deklaracja religijności indywidualnej – niski poziom (1–3) – średni poziom (4) – wysoki poziom (5–7)	63	51,64	40	48,78	1,00 0,53 0,63	$\chi^2=2,63$ $\alpha=0,05$; $df=2$ $\chi^2_{\alpha}=5,991$
	24	19,67	8	9,76		
	73	59,84	46	56,09		
Dynamika rozwoju religijności – progresja – stagnacja – regres	25	20,49	28	34,15	0,33 0,63 1,12	$\chi^2=6,77$ $\alpha=0,05$; $df=2$ $\chi^2_{\alpha}=5,991$
	51	41,80	26	31,71		
	71	58,20	56	68,29		
Stosunek do instytucji Kościoła – pozytywny – negatywny	64	52,46	57	69,51	0,89 0,41 0,50	$\chi^2=6,00$ $\alpha=0,05$; $df=2$ $\chi^2_{\alpha}=5,991$
	44	36,06	18	21,95		
	14	11,48	7	8,54		
Stosunek do Boga – osobisty związek z istotą nadprzyrodzoną – lokowanie w człowieku, sile życiowej – dezintegracja pojęcia Boga						

gijnego, pozwala postawić wniosek, iż zjawiska te są współzależne, choć korelacja między nimi jest słaba, gdyż religijność jest tylko jednym z wielu czynników determinujących dezintegrację systemu regulującego ludzkie postępowanie.

Potwierdzono zatem pewien zakres zróżnicowań w tym wymiarze kryzysu wartościowania wyznaczany przez deklarację wiary (wierzący, $W:N=0,6$ – niewierzący, $W:N=0,93$), praktyk (praktykujący, $W:N=0,64$ – niepraktykujący, $W:N=0,74$) i stosunku do Kościoła (pozytywny, $W:N=0,51$ – negatywny, $W:N=0,79$). Poziom indywidualnej religijności mniej jednoznacznie wyznacza subiektywne poczucie zagubienia wartości, gdyż osoby słabo z religią związane konsekwentnie silniej odczuwają problemy w tym zakresie ($W:N=1,0$), natomiast młodzież bardziej zaangażowana religijnie generalnie rzadziej ma poczucie dewaluacji wartości dotąd uznawanych. Okazuje się, iż częściej dotyka to osoby o wysokim poziomie religijności indywidualnej ($W:N=0,63$) niż osoby deklarujące średnie zaangażowanie religijne ($W:N=0,53$). Jedynym potencjalnym wyjaśnieniem tego wyniku jest możliwy typ religijności – osoby wewnętrznie związane z religią (silniej) mogą odczuwać większy dyskomfort wynikający z niemożności realizowania wartości uznawanych ze względu na zewnętrzne ograniczenia, większą refleksyjność w przeżywaniu wartości, a tym samym i większy ich rozpad w sytuacji ich ciągłej frustracji, stąd i silniejsze poczucie zagubienia. Osoby wykazujące przeciętny poziom zaangażowania religijnego cechować może bardziej tradycjonalistyczna formuła „uprawiania” religii, stąd też niższy poziom refleksyjności i mniej przeżywanych wątpliwości w zakresie wartościowania, co minimalizuje poczucie zagubienia.

Kolejnym wymiarem kryzysu w wartościowaniu jest wewnętrzna dezintegracja wartości, która stanowi konsekwencję zaburzeń w hierarchizowaniu i poczucia zagubienia wartości (tab. 6). Także i ten wymiar kryzysu wyznaczany jest przez religijność, choć uzyskany obraz zależności jest tu nieco odmienny. Statystycznie potwierdzono jedynie związek dezintegracji wewnętrznej w systemie wartości z dynamiką rozwoju religijności i ma on takie samo ukierunkowanie jak w poprzednich wymiarach kryzysu wartościowania (korelacja negatywna – im bardziej dynamiczna progresja indywidualnej religijności, tym mniejsza dezintegracja w systemie wartościowania: progresja – $W:N=0,19$, stagnacja – $W:N=0,35$, regres – $W:N=0,89$). Ponadto, dezintegracja wartościowania silniej zaznacza się u osób niewierzących ($W:N=0,58$) niż wierzących ($W:N=0,37$), a także częściej jest widoczna wśród przejawiających negatywny stosunek do Kościoła ($W:N=0,49$) niż deklarujących pozytywne doń ustosunkowanie ($W:N=0,31$).

Zachowany został również kierunek zróżnicowań zjawisk kryzysowych wyznaczanych charakterem więzi z Bogiem: najslabiej doświadczają procesów dezintegrujących wewnętrzne wartości osoby o uwewnętrznionej lokalizacji Boga ($W:N=0,27$), zaś silniej osoby odczuwające brak więzi z Bogiem ($W:N=0,50$) lub mające poczucie więzi osobistej z zewnątrz i abstrakcyjnie lokalizowaną istotą boską ($W:N=0,49$). Widoczna jest tu też prawidłowość związana z poziomem

religijności indywidualnej: słabiej odczuwają dezintegrację wewnętrzną osoby deklarujące silne (W:N=0,38) lub słabe (W:N=0,35) zaangażowanie religijne, zaś zdecydowanie silniej zdeintegrowane wewnątrznie są osoby ambiwalentne

Tab. 6. Dezintegracja wartościowania (D) a religijność (n=204)

Wyznaczniki religijności	Dezintegracja wartościowania				Stosunek W:N	Wyniki z testu χ^2 Φ
	Wyniki niskie		Wyniki wysokie			
	n=144	%	n=60	%		
Deklaracja wiary – postawy proreligijne – postawy areligijne	111		41		0,37 0,58	$\chi^2=1,7$ $\alpha=0,05$; $df=1$ $\chi^2\alpha=3,841$
	33		19			
Deklaracja praktyk – praktykujący – niepraktykujący	98		45		0,45 0,33	$\chi^2=0,95$ $\alpha=0,05$; $df=1$ $\chi^2\alpha=3,841$
	46		15			
Deklaracja religijności indywidualnej – niski poziom (1–3) – średni poziom (4) – wysoki poziom (5–7)	34		12		0,35 0,57 0,38	$\chi^2=1,74$ $\alpha=0,05$; $df=2$ $\chi^2\alpha=5,991$
	35		20			
	75		28			
Dynamika rozwoju religijności – progresja – stagnacja – regres	27		5		0,19 0,35 0,89	$\chi^2=11,59$ $\alpha=0,005$; $df=2$ $\chi^2\alpha=10,597$
	88		31			
	28		25			
Stosunek do instytucji Kościoła – pozytywny – negatywny	59		18		0,31 0,49	$\chi^2=2,14$ $\alpha=0,05$; $df=1$ $\chi^2\alpha=3,841$
	85		42			
Stosunek do Boga – osobisty związek z istotą, nadprzyrodzona – lokowanie w czowieku, sile życiowej – dezintegracja pojęcia Boga	81		40		0,49 0,27 0,50	$\chi^2=2,23$ $\alpha=0,05$; $df=2$ $\chi^2\alpha=5,991$
	49		13			
	14		7			

w tym zakresie (W:N=0,57). Wiązać się to może z nakładaniem się doświadczania zjawisk kryzysowych w obszarze religii i w obszarze bardziej ogólnym, wyznaczanym przez kryzys wartości, bądź też wynikać może z braku refleksyjności i tym samym większej przypadkowości w dokonywaniu ocen własnych wyborów i podejmowanych decyzji na podstawie uznawanego systemu wartości.

Zaskakująca, bo odmiennie ukierunkowana, jest zależność pomiędzy deklaracją praktyk religijnych a doświadczaniem procesów dezintegracyjnych, które silniej zaznaczają się u osób praktykujących (W:N=0,45) niż niepraktykujących (W:N=0,33). Wydaje się to jednak możliwe do wyjaśnienia, gdyż wiązać się może z konfliktem w obrębie wartości zewnętrznie propagowanych (np. przez Kościół jako instytucję socjalizującą) a wewnętrznymi standardami, co przekłada się na mniejszą motywację do działania zgodną z wartościowaniem.

Ostatni już wymiar kryzysu w wartościowaniu, będący logiczną konsekwencją doświadczania poprzednio scharakteryzowanych trudności, stanowi poczucie nierrealizowania wartości uznawanych przez badaną młodzież (tab. 7).

W obrębie tego wymiaru kryzysu w wartościowaniu zaobserwowano największe różnicowania wyznaczone postawą wobec religii, gdyż istotna zależność wystąpiła tu między poziomem poczucia niezrealizowania wartości a deklaracją wiary, dynamiką religijności i charakterem odczuwanej więzi z Bogiem. Doświadczanie braku realizowania uznawanych wartości cechuje zatem istotnie częściej osoby niewierzące (W:N=1,6) niż wierzące (W:N=0,79), przeżywające kryzys w rozwoju własnej religijności (regres – W:N=1,94) niż mające poczucie stałości w tym względzie (W:N=0,72) i deklarujące wzrost religijności (W:N=0,88). Ponadto osoby, które mają poczucie więzi z Bogiem traktowanym jako istota nadprzyrodzona (W:N=1,2) lub odczuwają jej brak (W:N=1,33), istotnie częściej mają poczucie niezrealizowania wartości dla siebie ważnych niż osoby, które lokują Boga w człowieku i jego sile życiowej (W:N=0,51). Mniej widoczne tendencje do odczuwania braku realizowania wartości cechują także osoby silnie (W:N=0,84) i słabo (W:N=0,84) zaangażowane religijnie, natomiast bardziej zaznaczają się one wśród osób o przeciętnym poziomie religijności indywidualnej (W:N=1,29), co znów musimy wiązać z ich globalnie frustrującą sytuacją życiową, wynikającą z nakładania się dwu typów kryzysu – religijnego i bardziej ogólnych przewartościowań. Poczucie niezrealizowania wartości także silniejsze jest u osób deklarujących się jako osoby praktykujące (W:N=1,01) niż niepraktykujące (W:N=0,79), co konsekwentnie możemy wyjaśniać jako efekt dezintegracji w obrębie wartości narzucanych i uznawanych, wywołujących wewnętrzny konflikt, a tym samym osłabiających motywację do działania na rzecz ich realizacji bądź działania zgodnego z wartościami, którym przypisuje się sprzeczne oceny – wewnętrzne i zewnętrzne.

Tab. 7. Poczucie niezrealizowania wartości (R) a religijność (N=204)

Wyznaczniki religijności	Poczucie niezrealizowania wartości				Stosunek W:N	Wyniki z testu χ^2 Φ
	Wyniki niskie		Wyniki wysokie			
	N	%	n	%		
Deklaracja wiary – postawy proreligijne – postawy areligijne	85 20	80,95 19,05	67 32	67,68 32,32	0,79 1,60	$\chi^2=4,78$ $\alpha=0,05$; $df=1$ $\chi^2\alpha=3,841$
Deklaracja praktyk – praktykujący – niepraktykujący	71 34	67,62 32,38	72 27	72,73 27,27	1,01 0,79	$\chi^2=0,64$ $\alpha=0,05$; $df=1$ $\chi^2\alpha=3,841$
Deklaracja religijności indywidualnej – niski poziom (1–3) – średni poziom (4) – wysoki poziom (5–7)	25 24 56	23,81 22,86 53,33	21 31 47	21,21 31,31 47,48	0,84 1,29 0,84	$\chi^2=1,84$ $\alpha=0,05$; $df=2$ $\chi^2\alpha=5,991$
Dynamika rozwoju religijności – progresja – stagnacja – regres	18 69 18	17,14 65,72 17,14	14 50 35	14,14 50,51 35,35	0,88 0,72 1,94	$\chi^2=8,87$ $\alpha=0,025$; $df=2$ $\chi^2\alpha=7,378$
Stosunek do instytucji Kościoła – pozytywny – negatywny	44 61	41,90 58,10	33 66	33,33 66,67	0,75 1,1	$\chi^2=1,62$ $\alpha=0,05$; $df=1$ $\chi^2\alpha=3,841$
Stosunek do Boga – osobisty związek z istotą nadprzyrodzoną – lokowanie w człowieku, sile życiowej – dezintegracja pojęcia Boga	55 41 9	52,38 39,05 8,57	66 21 12	66,67 21,21 12,12	1,20 0,51 1,33	$\chi^2=7,74$ $\alpha=0,025$; $df=2$ $\chi^2\alpha=7,378$

* * *

Jak widać z przedstawionych wyników analiz, religijność w sposób znaczący wyjaśnia ogólny poziom kryzysu w wartościowaniu, a także podstawowe jego cechy, które wiążą się z trudnościami różnego rodzaju: porządkowaniem systemu wartości, co ma znaczenie dla jego mocy regulacyjnej w kontekście

ludzkich zachowań; poczuciem zagubienia wartości, co wiąże się z intensywnymi w okresie młodości procesami przewartościowań; poczuciem wewnętrznej dezintegracji wynikającej z konfliktu w obrębie wartości uznawanych i narzucających zewnętrznie, co odzwierciedla się w motywacji do działania wyznaczonego przez system wartości, oraz z poczuciem niezrealizowania wartości uznanych za istotne, co stanowi konsekwencję wszystkich poprzednich trudności. Religijność niewątpliwie nie stanowi czynnika decydującego o zakresie piętrzenia się wewnętrznych konfliktów wartościowania, ani też nie jest jedynym czynnikiem porządkującym ów proces. Jednakże nie da się zaprzeczyć, iż stanowi czynnik wspomagający konstruktywne przezwyciężanie naturalnego kryzysu w wartościowaniu, niezależnie od jego pierwotnych przyczyn: wewnętrznych, związanych z kształtowaniem się dojrzałej osobowości i tożsamości jednostki czy też zewnętrznych, wynikających z nieprzejrzystości aksjologicznej współczesnego świata.

Immanentnie powiązane z doświadczaniem kryzysu w wartościowaniu są preferowane strategie jego pokonywania i postawy życiowe jednostki, które mogą także zwiększać jego zakres lub też stanowić pomoc w konstruktywnym pokonywaniu naturalnych zjawisk kryzysowych. Wspomniane zagadnienia będą przedmiotem drugiej części tego opracowania.

Religiousness of Academic Students as a Determinant of the Psycho-Social Functioning

PART I Religiousness and the Crisis Experience in the Valuation and its Determinants

(Summary)

The paper is related to the crisis of valuation experienced by the university students, it is related to the changes occurring in the value system, related to the difficulties in its designating, sense of satisfaction of the respected and realized values and finally stating the regulative power of the held value system. The analysis of the level and dominating dimension of the crisis in the valuation were realized in the context of one of the factors that potentially modify the way of crisis experiencing, which is the religion patterns character.

Prepared analysis allows to state, that religiousness of the youths is a crucial factor that is pointing out the way of valuation crisis experience, although the crisis phenomenon is modified mainly by the dynamic of the religious development and character of the relation to the God (it is a dependence statistically confirmed). The others religiousness indicators in a less degree differentiate the valuation crisis experience, though it is possible to state, that the youths who are stronger linked with religion better cope with the crisis phenomenon and better conquer them.